

TEMPORALITET SOM NØGLE TIL FORSTÅElsen AF MEADS SOCIALPSYKOLOGI

”Reality then is always in a present” (Mead, 1932/2002, p. 57).

Af Inger Glavind Bo¹

Artiklens formål er at redegøre for G.H. Meads begreb om temporalitet som en central nøgle til forståelsen af hans teori om selvets dannelse og social interaktion. Denne teori, eller måske snarere skitse til en teori, præsenterer han i sin lille bog fra 1932: ”The Philosophy of the present”². Her skriver han om øjeblikket – og dermed det mest flygtige aspekt af tiden – som virkelighedens locus. For at vi kan forstå os selv og den interaktion, vi indgår i, må vi nødvendigvis kæde øjeblikke sammen – ikke som perler på en snor, men som et sammenhængende forløb, hvor nutid, fremtid og fortid gennemtrænger hinanden, som det er tilfældet i oplevelsen af en melodi. Tiden skal i Meads perspektiv ikke forstås som en kanal eller en beholder, som det oplevelsesmæssige indhold løber igennem. Tiden er selve dette kvalitative indhold. Hverken hukommelsen af fortidige begivenheder eller skabelse af selvet er nogen fast størrelse, men under konstant redigering og konstruktion, hvis udgangspunkt er det konkrete øjeblik her og nu. Meads begreb om temporalitet giver en bedre forståelse for hans socialpsykologiske bidrag til sociologien samt til hans mere filosofiske indsigter, der kan læses som grundsten til et narrativt perspektiv. Mead drager ikke selv denne konklusion, men det ligger lige for at koble Meads forståelse af temporalitet med et fokus på meningsskabelse via narrativitet.

Nøgleord: G.H. Mead, tid, temporalitet, socialpsykologi, selvets dannelse, social interaktion, fortid, nutid, fremtid, øjeblikket, narrativt perspektiv

1 Ph.d., lektor i socialpsykologi ved Aalborg Universitet, hvor hun er tilknyttet uddannelsen i sociologi.

2 De første syv ud af de i alt ni kapitler i bogen var ikke beregnet på udgivelse i den form, de foreligger i. De er hurtigt nedskrevne – ofte på rejsen mellem Chicago, hvor Mead var leder af det filosofiske institut ved University of Chicago, og Berkeley, hvor forelæsningerne blev afholdt i 1930 – og er tænkt som aspekter af et større projekt.

Indledning

Spørgsmålet om tid er af stor betydning i Meads forfatterskab og forståelse af selvet og menneskers sociale interaktion. Alligevel, og til trods for Meads prominente status som primær kilde til den symbolske interaktionisme, er de fleste socialforskere og sociologer ikke særlig bekendte med hans perspektiv på temporalitet. Det hænger sikkert sammen med, at den eksisterende sociologi primært lokaliserer skabelsen af selvet i forhold til individets sociale relationer og ikke i forhold til temporalitet (Charmaz, 1991, p. 230, herfra Ezzy, 1998, p. 239) og derfor primært har fokuseret på Meads bidrag i den sammenhæng. De temporale aspekter har kun været det primære emne i ganske få artikler om Meads tænkning og ikke i nogen bøger (Flaherty & Fine 2001, p. 155). En væsentlig grund hertil er sandsynligvis, at han ikke gør særlig meget ud af temporalitet i det, der ofte anskues som hans hovedværk, nemlig: "Mind, Self and Society". Her er der kun få referencer til de temporale aspekter, og det er primært i forbindelse med Meads sondring mellem "jeget" og "miget" og ikke som en særskilt temporal analyse. Det kan også hænge sammen med, at Meads perspektiv på temporalitet er vanskeligt tilgængeligt og af mere filosofisk karakter. Hans Joas skriver eksempelvis: "Meads philosophy of time is certainly the least intelligible and least well elucidated part of his work" (Joas, 1997, p. 167).

I en række breve, Mead skrev i løbet af sommeren 1920, forklarede han imidlertid, hvordan han var optaget af Bergsons filosofi. Han fandt det vanskeligt at fortsætte sit eget arbejde, før han havde fundet en løsning på problemerne i Bergsons tænkning, hvilket jo i sig selv understreger betydningen af de temporale analyser for Meads socialpsykologiske teori. For at opnå det vendte Mead sig mod den pragmatiske tænkning hos John Dewey og den processuelle tænkning hos Alfred North Whitehead. Analysen af disse tænkere ledte frem til et perspektivistisk syn på virkeligheden og en situering af det sociale selv i denne kontekst (Moran, 1996, p. 41). Det er denne tankegang, som gennemsyrrer Meads temporale analyser. I hans sidste samtale med Arthur E. Murphy, kort tid før Mead døde, nævnte han desuden, at han arbejdede med Bergsons *Durée et Simultanéité* i relation til sin egen relativitetsforståelse.

Artiklen er motiveret af, at Meads temporale analyser ikke har fået den plads og opmærksomhed, de fortjener, og formålet er at argumentere for, at disse er afgørende for at forstå centrale aspekter vedrørende det perspektivistiske i hans tænkning. Meads udgangspunkt for sin analyse af temporalitet er en betoning af det aktuelle nu og er et opgør med både en "fortidens filosofi", i form af en mekanisk determinisme, og en "fremtidens filosofi", dvs. en teleologisk eller finalistisk determinisme. Desuden er det et godt afsæt for at forstå det processuelle og konstruktivistiske perspektiv på selvets dannelse og social interaktion i hans socialpsykologi. Denne artikels formål er således dobbelt: For det første at præsentere og diskutere Meads temporale per-

spektiv som en relevant indgang og nøgle til hans socialpsykologi og sideløbende hermed for det andet at argumentere for, at de temporale analyser er centrale for at få et ordentligt greb om Meads teori. Efter præsentationen af Meads temporale analyser præsenteres hans sondring mellem selvets to faser: ”jeget” og ”miget”. Efter afsnittet om disse to faser og det dialektiske samspil herimellem rettes opmærksomheden mod Meads opgør med behaviorismen. Det er nemlig i opgøret med behaviorismen, vi finder afsættet for Meads temporale perspektiv. Til sidst i artiklen skal vi se på Meads forståelse af fremtiden. Her sonderer han mellem *den hypotetiske* og *den umiddelbare fremtid*, der korresponderer med selvets handling og refleksion.

The philosophy of the present

I den følgende indkredsning af Meads tidsforståelse falder det naturligt at starte med ”the present” frem for fortid og fremtid, da det netop er forståelsen af ”the present”, der indeholder nøglen til Meads temporale analyser. For de fleste mennesker er nutiden (the present) et undefinerbart interval, der strækker sig fra det aktuelle øjeblik (nu!) til en mere udvidet forståelse i retning af den aktuelle tidsperiode eller historiske tid, vi lever inden for. I forhold hertil skærper Mead vores forståelse af nutiden ved at afgrænse vores fokus til nuet eller øjeblikket. ”The present” forstår Mead som locus for virkeligheden, som det fremgår af titlen på den indledende forelæsning i den forelæsningsrække, hvor Mead behandler forståelsen af temporalitet, der senere er udgivet som bog og har fået titlen: ”The Philosophy of the Present”. I introduktionen til bogen skriver Arthur E. Murphy således om selve begrebet ”the present”: ”The term ’present’ does not here refer directly to the contemporary situation in philosophy, but rather to the status of any object when it occurs and while it is occurring” (Murphy, 2002, p. 11). Mead viser, hvordan ethvert nyt udtryk, gestus og ytring skærer ind i fremtiden. I det følgende har jeg valgt at oversætte begrebet med henholdsvis nuet, det aktuelle nu eller øjeblikket for netop at understrege det momentane ved begrebet. Ifølge Mead er ”the present” eller det aktuelle nu noget evigt foranderligt, hvor det eneste konstante ved det aktuelle nu er dets ufravigelige foranderlighed og det kontinuerlige flow, hvorfra fortiden og fremtiden udstrækker sig i hver sin retning. ”The present” er lige der i skæringspunktet mellem fortid og fremtid i en konstant transformation. Lige der, hvor fremtiden bliver til aktuel nutid, idet det foregående nu forsvinder i en ophobning af det fortidige sammen med al den anden levede tid i den forgangne og erindrede tid. Det aktuelle nu er her ikke, førend det allerede er blevet en del af fortiden og er erstattet øjeblikkeligt af et nyt aktuelt nu, som forsvinder lige så hurtigt som det foregående øjeblik osv.

”In this sense it is the present, more than any other zone, which reveals that ”time” itself is no more than an abstraction of human condition. In the non-presence of the present there is nowhere to hide the artificiality of time.” (Jenkins, 2002, p. 269).

I den forstand er nutiden snarere end at være en substantiel virkelighed i sin egen ret den mest flygtige og den, det er sværest at få hold på i forhold til fortid og fremtid. ”Reality is always in a present,” skriver Mead (Mead, 1932/2002, p. 57), hvilket er ironisk, når det er det mest flygtige aspekt af tiden. Men denne ironi afspejler det centrale i hans temporale analyser.

Her er Mead inspireret af den franske filosof Henri Bergsons forståelse af den menneskelige eksistens (Moran, 1996). Det spændende i Bergsons tænkning for Mead er hans tidsperspektiv, diskussioner af relativitet og vægtning af det processuelle ved virkeligheden, der står i skarp kontrast til den metafysiske tradition, repræsenteret af blandt andre Descartes³ og Kants filosofi. Bergsons filosofi tager udgangspunkt i en kritik af denne metafysiske tradition, hvor den grundlæggende fejl – ifølge Bergson – består i en manglende forståelse for, at den levende virkelighed er en tilbliven, en konstant forandring og bevægelse. Metafysikkens statiske ideal er en blindgyde, da fænomenernes foranderlighed går tabt, hvis verden anskues på denne måde. I modsætning til Descartes og Kant søger Bergson ikke mod et statisk ideal. Han interesserer sig ikke for det uforanderlige, men tværtimod for bevægelsen og det processuelle i vores oplevelser. Det er netop foranderligheden, der gør verden nærværende og levende. Men den filosofiske søgen efter det uforanderlige og statiske er vanskelig at nedbryde, fordi den som et forstands- og bevidsthedsprodukt har sit grundlag i sproget (Bergson, 1980).

I nærværende artikel vil jeg nøjes med at se på Bergsons forståelse af den menneskelige eksistens og oplevelse af verden som ”*durée*”, da der herfra kan trækkes en klar linje til Meads tænkning. Vor eksistens består ifølge Bergson *ikke* af udskilte tilstande, som så skal holdes sammen i et ”jeg” som en slags syntese, der står uden for eller over forløbet af tilstande. Tværtimod, siger Bergson, er selve vor eksistens en ”konkret varen” – *durée* – altså en udstrækning, hvor bevidstheden er en aktivitet af synteseskabelse. Denne synteseskabelse består i at sammenholde den aktuelle tilstand med en fortid og en fremtid. Vores eksistens er en konkret tidsmæssig udstrækning. Det vil sige en sammenholden, og vores eksistens konstitueres af den varen eller

3 Resultatet af Descartes’ radikale tvivl blev en filosofisk idealisme, hvor subjektet begribes som et absolut punkt og som et subjekt uden en omverden, og det er herved, at bevidstheden bliver gjort til noget abstrakt og punktuelt. Descartes’ udgangspunkt er subjektets tanke- og erkendelsesvirksomhed, hvor verden reduceres til et korrelat til disse bevidsthedsaktiviteter. Herved bliver den anden reduceret til en genstand for subjektets erkendelse og frarøves en selvstændig eksistens uafhængigt af subjektet. Epistemologien kommer her til at handle om subjektets løsrivelse fra den foranderlige verden.

durée, som består i den stadige bevarelse af fortiden i oplevelsen af det, som sker nu. Durée er selve den måde, vi ifølge Bergson lever på som bevidsthed. Bevidstheden er som sådan en sammenholden, der både betyder hukommelse, bevarelse af fortiden og foregribelse af fremtiden.

Den indre fortløbende varen eller durée opfattes, som om den forløber i tiden og ikke som det virkelig forholder sig ifølge Bergson, at den er selve tiden. Vi er hele vores fysiske og psykiske tilstedeværelse og er her afhængige af forløbenes egen tid, både når vi venter på, at sukkeret opløses i vores drik, og når vi afventer, at en tankegang modnes, hvilket er to eksempler hentet fra Bergson. Forståelsen af tiden som en beholder eller kanal for noget indhold finder vi hos Kant og i hans lære om anskuelsesformerne tid og rum som betingelser for videnskabelig erkendelse (Kant i Hartnack & Sløk, 1998, p. 90ff.). Det er den forståelse, der danner grundlag for vores dagligdags forståelse af den kronologiske tid, hvor urets tider kan deles op i timer, minutter og sekunder. For at kunne måle tiden må man betragte den som homogen – ensartet og kvalitetsløs. Den må kunne deles op i adskilte enheder, der kan sidestilles og tælles. Men sådan er virkelig tid ifølge Bergson og Mead ikke.

”We are subject to a psychological illusion if we assume that the rhythm of counting and the order which arises out of counting answers to a structure of passage itself, apart from the processes which fall into orders through the emergence of events” (Mead, 1932/2002, p. 51).

En sådan optælling eller standardisering af tiden er snarere udtryk for, hvad vi kunne kalde rumliggjort tid.

Ifølge Bergson sker der en nivellering af tidsforståelsen ved, at de forskellige bevidsthedstilstande stilles ved siden af hinanden, som punkter på en tidslinie – ligesom tingene i rummet eksisterer ved siden af hinanden. Men de forskellige bevidsthedstilstande kan ikke tænkes som perler på en snor. De kan ikke sidestilles, og denne ydre, mekaniske sammenhæng, der er kendetegnende for de fysiske ting i rummet, kan ikke overføres på vores forskellige bevidsthedstilstande. Bevidsthedstilstanden er forskellig herfra og er af en anden ikke-rumlig karakter.

”De forskellige tilstande gennemtrænger hinanden, de begrundes sig i hinanden, så de tilsammen danner en organisk helhed. De hører sammen i et sammenhængende forløb” (Bergson, 1980).

Det bedste billede herpå er således ikke, at de hænger sammen som perler på en snor eller punkter på en tidslinje, men som toner i et musikstykke. Her afhænger de enkelte toners virkning af de øvrige toner og af det samlede forløb og helheden, og denne helhed dannes netop omvendt af de enkelte toner. De enkelte toner kan ikke udskiftes, uden at det har konsekvenser for

helheden. Tonernes særlige kvaliteter fremkommer netop i forholdet til hinanden. De enkelte bevidsthedstilstande følger altså ikke efter hinanden, hvor hver enkelt begynder i et punkt og slutter i et andet, idet de netop ikke eksisterer ved siden af hinanden. Bevidsthedstilstanden og erindringen er kvalitativ, og hver oplevelsesmæssige tilstand griber ind i og gennemtrænger den foregående og den efterfølgende, men sammenlignes kan de ikke, fordi tidsløbets successive tilstande ikke kan rulles ud i rummet og lægges på en linje for at blive sammenlignet.

I lighed med Bergson bruger Mead eksemplet med at lytte til en melodi i klargøringen af vores kvalitative oplevelse af vedvarende (Mead, 1934/1967, p. 84; Mead, 1936, p. 297) og pointerer, at der ikke ville være en melodi, hvis der kun var adskilte momenter med lyd, der kunne stå for sig selv – en i dette øjeblik og en lyd i næste øjeblik og så videre. Men hvad er det, der gør separate hændelser, som eksempelvis melodiens sekvenser af lyde, til et integreret hele? Meads svar herpå implicerer dels den gensidige gennemtrængning af de enkelte toner, dels den menneskelige evne til fortolkning:

”There must be an interpenetration of the different notes in order that there may be a melody, and that is what is characteristic of all our thought. Duration, as such, always involves this interpenetration, not only in the sense that what is taking place extends over into what is coming into existence and anticipates what is coming on, but also that it gives meaning and value to things” (Mead, 1936, p. 297).

Det er i lighed hermed den selvbevidste tanke, evnen til udvælgelse og fortolkning, der binder hukommelse, de nutidige oplevelsesmæssige tilstande og forestillinger om fremtiden sammen i en sammenhængende fornemmelse af noget, der varer ved.

”The pasts and futures to which we refer extend beyond these contiguous relations in passage. We extend them out in memory and history, in anticipation and forecast. (...) While they are in the present, they refer to that which is not in that present, as is indicated by their relation to past and future. They refer beyond themselves and out of this reference arises their representational nature. They evidently belong to organisms, that is to emergent events whose nature involves the tendency to maintain themselves. In other words their situation involves adjustment looking toward a past, and selective sensitivity looking toward a future” (Mead, 1932/2002, p. 53).

Dette gælder konkret i oplevelsen af en melodi og i en samtale mellem en gruppe mennesker og eksemplificerer dette kendetegn ved den menneskelige oplevelsesmåde, der implicerer tilpasning af fortiden og selektiv udvæl-

gelse i forhold til fremtidige oplevelser ud fra den konkrete situation. I eksemplerne med melodien og en gruppes samtale opleves de enkelte toner eller ytringer ikke løsrevne og fragmenterede, men kædes sammen, og det er i kraft af denne sammenhængende fornemmelse af melodien og samtalen som et hele, at de enkelte brudstykker af lydsekvenser og sætningsdele får deres mening.

Ifølge Mead er al væren tilblivelse, og i kraft af hans fortsatte opmærksomhed på den sociale interaktions dynamik bliver det, der markerer det nutidige, dets tilblivelse.

”And if the present is characterized by emergence, then, in contradiction to the simplistic temporality of behaviorism, the past does not determine the future” (Flaherty & Fine 2001, p. 150).

Selve fokuset på nutiden er muligheden for, at individet handler anderledes, end fortidige begivenheder lægger op til. Dette ligger også i Meads begreb om ”jeget”, hvilket vi kikker nærmere på om lidt. Heri ligger også et opgør med en sociologisk determinisme og ”the oversocialized conception of man” (Wrong, 1961). Meads begreb om jeget åbner op for muligheder og fornyelse, idet jeget netop indeholder en kilde til spontanitet, og noget tilsvarende gør sig gældende for det aktuelle nu i kraft af dets karakter af emergens. Mead insisterer i lighed med Bergson på en forståelse af tiden, der er bundet op på eller mere præcist er identisk med indhold og handling. Som Mead udtrykker det: ”The present is that which is going on.” For Mead er vedvarende en kontinuerlig ”sliding of presents into each other” (Mead, 1932, p. 41). Den sociale interaktion sker nu, ting foregår, og det nye opstår. Mead forstår ”the present” eller det aktuelle nu som den væsentligste form for temporalitet og identisk med det, der foregår lige nu. Det aktuelle øjeblik er afsæt for, hvad og hvordan vi husker, og for vores måde at gribe det kommende nu på. Mead betoner, at mennesker lever lige nu, og deres fortolkninger af fortiden og fremtiden er formet heraf. Denne relativerede forståelse af erindringen samt selvets dannelse er emnet for næste afsnit.

Erindring som glemsel og meningsskabelse

Udgangspunktet for Meads forståelse af selvet er ”the present”, hvor det er individets handlinger lige nu, der anskues som det primære for selvets dannelse. Dette er til forskel fra megen sociologisk og psykologisk teori, der vægter fortiden, idet variabler som socialt ophav og klasse samt individets oplevelser i barndommen anskues – hvis ikke ligefrem determinerende så i hvert fald – som afgørende. Der kan også argumenteres for, at disse variabler og individets sociale relationer er væsentlige hos Mead via hans betoning af individets selvobjektivering via overtagelse af andres perspektiv. Dette gælder ikke mindst for barnet i dets internaliseringsprocesser i dets barndom. De sociale relationer og samspillet i disse er væsentlige for identitetsdannelsen.

Herved formidles andres syn på individet, hvilket indbefatter anerkendelse eller miskendelse af personen. Men dét, der er i forgrunden, er Meads funktionelle bestemmelse af selvet (Bo, 2001, p. 223) og betoningen af individets kontinuerlige handlings- og fortolkningsproces. Disse processer er en del af selvet, hvor temporalitet på en grundlæggende måde er en integreret del af selvet.

Selvets temporalitet tydeliggøres dels via sondringen mellem ”jeget” og ”miget”, dels i Meads forståelse af vores ”hypotetiske fortid” (Mead, 1932/2002, p. 51), som behandles til sidst i artiklen. Sondringen mellem ”jeget” og ”miget” vender jeg også tilbage til senere i artiklen, og vi kan her nøjes med kort at sammenfatte, hvordan den oplevelsesmæssige forskydning mellem selvets to faser: ”jeget” og ”miget” gør det muligt for Mead at tænke temporalitet som en integreret del af selvet. Der er nemlig et tidsmæssigt aspekt i Meads begreb om ”jeget” og ”miget”, idet både ”jeget” og ”miget” opdages og dannes i hukommelsen af det, individet har oplevet for et øjeblik siden eller længere tilbage i fortiden (Mead, 1934). Individet kan nemlig ikke ”gribe sig selv” i den umiddelbare handlen, og ”miget” må vi forstå som en reducering af ”jeget”, da vi i vores erindring vil glemme noget. Samtidig er ”miget” også mere end ”jeget”, da det er udtryk for et fortolket billede af ”jeget” tilpasset den aktuelle sociale situation. Individet bliver et ”mig” i den udstrækning, det husker og fortolker, hvad ”jeget” har sagt og gjort. Sondringen mellem ”jeget” og ”miget” skaber en usamtidighed i selvet, og ud over denne form for temporalitet må både ”jeget” og ”miget” forstås som begreber for processer eller faser i selvet, hvilket understreger Meads processuelle forståelse.

Det, vi skal hæfte os ved i denne sammenhæng, er imidlertid, hvordan sondringen mellem ”jeget” og ”miget” som begreber for selvets oplevelsesmæssige forskydning også kan læses som argumentation for en forståelse af fortiden som hypotetisk. Med begrebet om den *hypotetiske fortid* refererer Mead til den kendsgerning, at enhver genfortolkning, vi danner af fortiden, er funderet i en bestemt nutid og vil blive vurderet ud fra en nutidig logik og karakter af evidens (Mead, 1932/2002, p. 57).

When one recalls his boyhood days he cannot get into them as he then was, without their relationship to what he has become; and if he could, that is if he could reproduce the experience as it then took place, he could not use it, for this would involve his not being in the present within which use must take place (Mead, 1932/2002, p. 58).

Det er ud fra vores nutidige voksenliv, vi forstår vores barndomsoplevelser, og disse vil være relateret til den aktuelle nutidige brug af disse. Den erindrede fortid, hvilket er den eneste, vi kan tale om, kan siges at være et produkt af hukommelsens kompleksitet, hvilket ikke er fuldstændig individuelt eller reducerbart til hjerneaktivitet eller den taktiske brug, som fortiden kan benyttes til. Men både hukommelse, strategier og taktikker er alle aspekter af nutiden og eksisterer i nutiden. Mead tilbyder os en sociologisk betyde-

ningsfuld teori om fortiden, men gør det samtidig også klart, at fortiden er underordnet nutiden: ”The past must be found in the present world” (Mead, 1934, p. 116). Mead argumenterer altså for, at erindringen er funderet i et aktuelt nutidigt perspektiv og vægter hermed, hvordan fortidserindringer bruges aktivt i vores konstante menings- og identitetsskabelse. Herved fremstår hukommelsen som en konstruktion og som meningsskabelse – en forståelse, vi genfinder inden for narrative tilgange (Bo, 2016; Bruner 1990, 2004; Gergen, 1994; Holmgren, 2013; Horsdal, 2012). Denne parallel er hermed også med til at understrege relevansen af Meads temporale perspektiv, da vi med dette perspektiv også får understreget relevansen af den narrative metodologi inden for sociologien.

Argumentationen tilspidnes yderligere, idet Mead siger, at vores fortid er lige så hypotetisk som vores fremtid.

”The pasts (...) are as hypothetical as the future which they assist us in prevising. They become valid in interpreting nature in so far as they present a history of becomings in nature leading up to that which is becoming today, in so far as they bring out what fits into the pattern that is emerging from the roaring loom of time (...)” (Mead, 1932/2002, p. 51).

Det er kun den fortid, der passer ind i forhold til det, der fremtræder i dag, der overhovedet kan tænkes som enten vores personlige eller kollektive fortid.

Yet we look forward with vivid interest to the reconstruction, in the world that will be, of the world that has been, for we realize that the world that will be cannot differ from the world that is without rewriting the past to which we now look back (Mead, 1932/2002, p. 36-37).

Mead betoner således erindringens meningsproducerende karakter og gør opmærksom på, hvordan konstruktionen af fortidsbilleder er afhængig af det mønster, der allerede træder tydeligt frem.

Hvad vi husker, og hvad vi glemmer, er ikke noget vi tænker nærmere over, men ikke desto mindre er det, vi husker, og det, vi glemmer med til at gøre os til de mennesker, vi er. På den ene side er erindringen en væsentlig del af vores bevidsthedsliv og udgør en del af det filter, som vi oplever gennem. På den anden side – hvilket er det, Mead vægter – huskes erindringer om fortidige begivenheder forskelligt afhængigt af vores aktuelle tilværelse. Erindringer, dvs. det, der huskes, og vores identitet er to sammenvævede størrelser. Det er en pointe, vi netop kan læse ud af Bergsons begreb om *durée* for den menneskelige væren, og som vi genfinder i Meads temporale analyser. Mead leder vores opmærksomhed mod den konstante fremkomst af det nye, og ud fra dette perspektiv kalder vores oplevelse på en rekonstruktion, der inkluderer fortiden, hvor fortiden er en ressource og ikke en

begrænsning. Joas udtrykker det klart, idet han skriver: "(...) Memory is not a crushing ballast of accumulating pasts, but is, on the contrary, essentially reconstructive in character" (Joas, 1997, p. 190). Frem for at anskue fortiden som begrænsende og determinerende for nutiden påpeger Mead, hvordan vi anvender fortidige oplevelser i vores meningsskabelse af nutiden og vores forestillinger om fremtiden.

Mead anvender ofte flertalsform, når han henviser til tidens forskellige tempi, netop for at understrege, at vores fortid og fremtid er mentale og kun eksisterer henholdsvis i vores hukommelse og i vores forestillinger og vil ændre sig afhængigt af vores aktuelle nutid og perspektiv. Hukommelsen spiller hele tiden ind, selv om det sker umærkeligt. Meads perspektiv tager ikke højde for ubevidste processer, men fokuserer på hukommelsen som en mere eller mindre bevidst konstruktion. Hans perspektiv står som sådan i opposition til psykoanalytisk-informerede positioner. Hukommelsen sætter sig hele tiden spor, men disse er kun spor af fortid for en bevidsthed, som kan fastholde dem i det, den oplever nu, nemlig ved at fortolke det aktuelle nu i lyset af det, den husker. Og denne konstruerede fortid kan ikke blive endelig be- eller afkræftet, da den ikke kan holdes op imod en virkelig fortid.

"In a word our assurances concerning the past are never attained by a congruence between the constructed past and a real past independent of this construction, though we carry this attitude at the back of our heads, because we do bring our immediate hypothetical reconstructions to the test of the accepted past and adjudge them by their agreement with the accepted record; but this accepted past lies in a present and is subject, to possible reconstruction" (Mead, 1932/2002, p. 58).

Det er kun muligt at sammenholde vores erindringer i forhold til konstruerede og accepterede forståelser af fortiden, hvor disse i sig selv er konstruktioner og genstand for løbende fortolkninger.

Vores griben bagud, eller vores erindring, er styret af meningsskabelse, og denne mening sker i lyset af vores aktuelle situation. Samtidig hermed er bevidstheden også en foregriben af ens fremtid, et fortsat kast fremefter, altså en kontinuerlig bevægelse og proces, og denne foregriben er styret af vores forsøg på meningsskabelse, som de eksistentielle fænomenologer Kierkegaard, Heidegger og Sartre netop understreger (Kierkegaard, 1901-06; Heidegger, 1926/1986; Sartre, 1992). Denne refortolkning af ens biografi, så den passer til ens aktuelle selvidentitet, gør sig fx gældende i forhold til menneskers livshistorier. Det kan være mennesker, der skifter seksuel orientering, hvor de herefter refortolker deres tidligere seksuelle oplevelser som ungdommelig eksperimenteren eller som seksuel undertrykkelse. Der er tale om en form for revisionisme, som Strauss kalder "rescuing the past". "... in often amusing ways, people bring their pasts into line with their presents", og set i et lidt større historisk perspektiv gælder det også for enhver ny gene-

ration, at den opfatter fortiden i nye termer og gennemskriver dens egen historie (Strauss, 1969, i Flaherty & Fine, 2001, p. 152).

Mead leder vores opmærksomhed mod den konstante fremkomst af det nye, og ud fra dette standpunkt eller perspektiv kalder vores oplevelse på en rekonstruktion, der inkluderer fortiden.

”Our past are always mental in the same manner in which the futures that lie in our imaginations ahead of us are mental. (...) And the novelty of every future demands a novel past” (Mead, 1932/2002, p. 59).

Meads paradoksale visdom er, at vores fortid på en gang er uigenkaldelig og genkaldelig (Mead, 1932, p. 2).

”The outcome of what I have said is that the estimate and import of all histories lies in the interpretation and control of the present; that as ideational structures they always arise from chance, which is as essential a part of reality as the permanent, and from the problems which changes entails” (Mead, 1932/2002, p. 56).

Det, der importeres fra fortiden, erindringen om fortiden, handler om individets fortolkning og kontrol af nutiden. Disse forestillingsstrukturer eller erindringsbilleder opstår i kraft af forandringer i den aktuelle virkelighed og de problemer, som forandringerne medfører. Ifølge Mead er disse forandringer en lige så essentiel del af virkeligheden som det konstante og permanente.

”Like all perspectives, time-perspectives exist objectively and also belong to the central possibilities for determining the uniqueness of individuals. These objectively existing time-perspective are founded in the history of the particular ’self-reflective organism’ itself (...) Time perspectives are thus a component of each particular self; each different partner in interaction, each different ’other’, also embodies a different time-perspective” (Joas, 1997, p. 190).

Oplevelser af forandringer er således individuelle givet det enkelte individs særlige perspektiv og måder at opleve nutid, fortid og fremtid, hvilket er en integreret del af individet i kraft af jeget og miget og dets selvrefleksive karakter.

Jeget og miget – temporalitet som bestemmende for refleksivitet og selvbevidsthed

Kendetegnende for menneskelig handling er den selvbevidste og reflekterende tanke. Mennesker er karakteriseret ved at opleve både fortid, nutid og

fremtid som en integreret del af oplevelse og handling i det aktuelle øjeblik. Via sammenligningen med dyrs instinktive adfærd får Mead illustreret, hvordan selvbevidsthed og refleksivitet handler om temporalitet. Meads begreb ”*the specious present*” er her centralt, da det åbner for, at individet kan tænke sig om og fortolke på stimuli i situationen. Stimuli er ikke determinerende for responsen, og der er ikke noget givet eller nogen umiddelbar årsag-virkning-kæde i den sociale interaktions handlingsforløb. I kraft af *the specious present* kan individet udvælge fokus i situationen og fortolke de interagerendes handlinger, inden personen reagerer herpå. Denne proces i individets måde at forholde sig og reagere i interaktionen på uddyber Mead via sine begreber om selvets to faser i interaktionen – jeget og miget (Mead, 1934, p. 175). Herved installeres en usamtidighed i individets reaktion.

Bevidstheden kan ikke være objekt for sig selv i nuet, det kræver en oplevelsesmæssig forskydning, og derfor må vi sondre mellem jeget og miget. ”The ’I’ of this moment is present in the ’me’ of the next moment. There again I cannot turn around quick enough to catch myself” (Mead, 1934/1967, p. 174). Lige så snart individet har erkendt et jeg, er det allerede blevet til et ”mig”. Først efter en handling eller en tanke kan individet have et billede af sig selv, men her vil der være tale om en erindring og ikke om en fuldstændig helhedsopfattelse af selvet eller bevidstheden i øjeblikket. Jeget kan defineres som ”the response of the organism to the attitudes of the others”, mens miget kan defineres som det organiserede sæt af de andres holdninger, som personen selv antager. Jeget repræsenterer en række af handlinger, og miget repræsenterer personens opmærksomhed på de sociale forventninger, og ingen af de to faser kan stå alene.

”The two are separated in the process but they belong together in the sense of being parts of a whole. They are separated and yet they belong together” (Mead, 1934, p. 178).

Selvets to faser, jeget og miget, skal forstås som tæt sammenvævede i selvet og i den sociale interaktion. Miget er personens eget billede af selvet og den bevidste del af selvet, mens jeget er den udøvende og handlende del, der ikke kan blive forstået umiddelbart her og nu, hvor usamtidigheden imellem de to faser skaber muligheden for refleksivitet.

Idet individets responser altid er mere eller mindre uforudsigelige, associerer Mead jeget med emergens, det nye, overraskelse, tilblivelse og spontanitet (Mead, 1934, p. 177) og åbner herved for mulighed for kreativitet som et både væsentligt og nødvendigt aspekt ved den menneskelige handling (Joas, 1996, p. 138). I kraft af usamtidigheden og ”*the specious present*” bliver det muligt for Mead at inkludere det usikre, innovative, frie initiativ, det kreative og nye i sin teoretiske forståelse af interaktionen.

”... this response of the 'I' is something that is more or less uncertain (...) the 'I' is always something different from what the situation itself calls for,” skriver Mead eksempelvis (Mead. 1934, p. 176, 178).

Selve den oplevelsesmæssige forskydning er et centralt aspekt i forståelsen af selvets forhold til sig selv hos Mead. Men i hverdagslivet vil personen typisk ikke opleve en sådan forskydning, men derimod opleve jeget og miget som dimensioner ved selvet og i en fortløbende proces, og begreberne må som nævnt ses som intimt forbundne og integrerede. Men omvendt er det ikke alt, hvad vi føler om os selv og vores omgivelser, vi vil få kendskab til. Desuden er der ikke fuldstændig overlapning mellem, hvordan andre ser os, og hvordan vi oplever os selv, eller hvordan vi forestiller os, at de ser os. Derfor er det teoretisk nødvendigt at skelne mellem den indre og den ydre dimension ved selvet, som vi bliver i stand til via Meads sondring mellem jeget og miget. Mead understreger, at der er tale om en analytisk sondring, men denne sondring belyser dynamikken og temporaliteten, både i selvbevidstheden og den sociale interaktion, hvor jeget i ét øjeblik er til stede i miget i det næste øjeblik. Vi kan kun kende til jeget i datid som et mig, og Meads jeg er således på mange måder lige så flygtigt og vanskeligt at indfange som nuet – det aktuelle øjeblik lige nu (Jenkins, 2002), og herved viser Mead os, at selvet først og fremmest er en temporal proces.

Meads videreudvikling af behaviorismen

Afsættet for den temporale analyse finder vi i Meads behandling af John Broadus Watsons behaviorisme (Mead, 1934/1967, pp. 2-8, 1938, p. 202). Det er nemlig i opgøret med en behavioristisk forståelse af den sociale interaktion, at han får fokuseret på sammenhængen mellem bevidsthed, tid og handling. Det er denne sammenhæng, som er omdrejningspunktet i de temporale analyser. Behaviorismen så det enkelte menneskes bevidsthed som en black box, der kun var tilgængelig for den pågældende. Kun dét, der var muligt at observere for andre, blev anskuet som en relevant genstand for videnskab. Introspektion blev ikke anset for at være nogen videnskabelig metode, og da det blev anset for at være den eneste tilgang til studiet af bevidsthed, ønskede man ikke at beskæftige sig med bevidstheden.⁴ Det gjorde Mead til gengæld, men ikke via introspektion og ikke som afsæt for analyse, da bevidstheden ikke kan tænkes uafhængig af menneskets adfærd, men

4 Som Mead formulerer det i det første kapitel i ”Mind, Self and Society”: ”John B. Watson’s attitude was that of the Queen in Alice in Wonderland – ‘Off with their heads!’ there were no such things. There was no imagery and no consciousness” (Mead, 1934/1967, pp. 2-3).

netop er konstitueret af social aktivitet (Mead, 1934/1967, pp. 4-8, 328-36).⁵ Watson og andre behaviorister havde ifølge Mead overset et afgørende aspekt ved den sociale interaktion. Mennesker responderer ikke umiddelbart og uden at tænke sig om, som hunde eksempelvis ville gøre i et hundeslagsmål (Mead, 1934/1967, pp. 42-48).⁶ Der går et øjeblik ”the specious present” (Mead, 1938, p. 220).

For that which marks a present is its becoming and its disappearing. While the flash of the meteor is passing in our own specious presents it is all there only for a fraction of a minute (Mead, 1932/2002, p. 35).

Individet fortolker situationen og overvejer forskellige responser på handlinger eller en anden persons ytringer.

”Man is distinguished by that power of analysis of the field of stimulation which enables him to pick out one stimulus rather than another and so to hold on to the response that belongs to that stimulus, picking it out from others, and recombining it with others” (Mead, 1934, p. 94).

Frem for en stimuli-respons-sekvens er der tale om, at personen udvælger bestemte dele af modpartens ytringer og gestus og responderer på den baggrund. Responsen er på ingen måde determineret af den forudgående handling, men fremkommer i kraft af en særlig fortolkning af modpartens gestus eller ytring.

I Herbert Blumers bog ”Symbolic Interactionism. Perspective and Method” fra 1969, der kan læses som en popularisering af Meads tænkning, udfoldes disse fortolkende processer i den sociale interaktion. Den gennemgående tankefigur i den symbolske interaktionisme kan sammenfattes til tre enkle præmisser: 1) At mennesker handler med ting pga. deres mening for dem, 2) at denne mening eller betydninger er udledt af social interaktion sammen med andre, og 3) at disse betydninger tilpasses og justeres gennem en fortolkende proces (Blumer, 1984/1969, p. 2). Ifølge Bruner vil spørgsmål, såsom ”hvad ønsker den anden person af mig?” og ”er min fortolkning af hans eller hendes handlinger rigtig?” indgå i den fortløbende interaktion. Denne vurdering foretages løbende, hvor tolkningen tager højde for de gældende sociale normer (Blumer, 1984/1969, pp. 84-89). Når individet kan indtage de

5 Adfærdspsykologi og kognitiv psykologi kobles her i Meads omdefinering af bevidstheden (Bo, 2001, pp. 222-224).

6 Eksemplet med hundeslagsmålet er velkendt som illustration af forskellen mellem gestus og signifikante gestus, hvor de signifikante gestus er udtryk for intenderede og reflekterede gestus og ifølge Ian Burkitt for det, der efterhånden accepteres i den sociale kommunikation (Burkitt, 1991).

andres holdninger og kontrollere sin egen handling gennem disse holdninger, er der tale om en rationel intelligens. Den fortolkende og selvbevidste kontrol over handlemåde med tilpasning og justering i forhold til gruppens holdninger er grundlaget for menneskets bemærkelsesværdige intelligens (Mead, 1934/1967, p. 334). Det er denne evne til fortolkning og meningsdannelse, der adskiller mennesker fra dyr og er kimen til den menneskelige civilisation. Mead anskuede ikke verden som noget, der rammer eller støder imod personen, på samme måde som Watson gjorde. Der er derimod en uendelig mængde af stimuli i enhver situation – en slags overload – hvor individet udvælger og fokuserer på de stimuli, der gør det muligt at konstruere en meningsfuld og brugbar linje af handling. (Blumer, 1984/1969 pp. 4-6).

Det betyder også, at der hos Mead ikke er den form for determinisme og entydige årsag-virkning-sammenhænge i handlingsforløbet, der kendetegner behavioristiske analyser. Tværtimod understreger Mead ved at betone de interagerendes løbende fortolkninger i interaktionen, at responsen er mere eller mindre uforudsigelig og usikker. Den ligger ikke fast – udfaldet heraf afhænger af fortolkningerne, hvor disse er afstemt efter definitionen af situationen, og heri indgår sociale forventninger og normer. Herved blev det muligt for Mead at inkludere en forståelse af de interagerendes bevidsthed og gøre op med en mere determinerende forståelse af årsag-virkning-relation i den sociale interaktion. Mead så ikke interaktionen som et medium for en udfoldelse af på forhånd eksisterende kræfter, men som en proces af gestus og responser, hvor den fortolkede mening i disse gestus og i denne proces også spiller en formulerende og konstituerende rolle i bestemmelsen af udfaldet. Den selektive opmærksomhed og det selvbevidste valg frembringer en improviserende, kreativ, uforudsigelig og skabende proces ud fra de fortløbende handlinger fra hver deltager (Blumer, 1984/1969, p. 66).

Den sociale interaktion er struktureret af uskrevne regler, der sikrer en passende sekvens og rytmisk dans af gensidig udveksling og turtagning. Mennesker må håndtere et meget bredere spektrum af temporale oplevelser, end det er tilfældet med dyr. Denne beskrivelse af dyrs instinktive adfærd hos Mead er dog en forenklet fremstilling, da dyr som bekendt er i stand til både at huske og til at indlære sig bestemte handlingsmønstre. Den forenkledede sondring mellem menneskers og dyrs adfærd er for at tydeliggøre bevidsthedens temporalitet som karakteristisk for menneskets selvbevidste tanke. I et dyrs instinktive adfærd eksisterer hverken fortid eller fremtid. Man kan sige det samme om mennesker, når de agerer på en instinktiv måde. I begge tilfælde argumenterer Mead for ”the absence of self-conscious thought”, hvor fraværet af en selvbevidst tanke får tiden til at kollapse i et udifferentieret nu. Mead ignorerer ikke betydningen af det centrale nervesystem, men erkendte samtidig, at vores fornemmelse af tid ikke kan reduceres til fysiologiske processer. Det centrale nervesystem er en nødvendig, men ikke tilstrækkelig

faktor. Det afgørende i teorien om nervesystemet er dets bidrag til at forstå måden, hvorpå det menneskelige nervesystem skaber et fundament for selvbevidsthed. Ifølge teorien om menneskets nervesystem oparbejder og akkumulerer mennesker viden fra fortidige oplevelser, både på det individuelle og det kollektive niveau, men ifølge Mead sker dette ikke primært ved en akkumulering, men derimod via en kontinuerlig fortolkningsproces,

Det, der kendetegner menneskets handlinger til forskel fra dyrs instinktive reaktioner, er altså selvbevidsthed. Dette illustrerer Mead med begreberne om jeget og miget og usamtidigheden herimellem. Meads forståelse af selvbevidsthed og selvets dannelsesproces er bundet op på refleksivitet, som er mulig i kraft af en tidsmæssig forskydning. Fraværet af selvbevidsthed betyder omvendt, at tiden kollapser i et udifferentieret nu. Både i Meads opgør med behaviorismen og i sondringen mellem jeget og miget bliver det tydeligt, hvordan selvets dannelse og bevidsthed handler om tid. Det er i refleksionen, mennesket forholder sig til både fortid, nutid og fremtid. Den temporale oplevelse er kendetegnende for mennesket, og her spiller "the present" en særlig rolle – også i forståelsen af fremtiden, som vi skal se i næste afsnit.

Fremtiden – "the cutting edge" af nutiden

Meads perspektiv på fremtiden kan kun blive fuldt ud forstået ved at se det på grundlag af en pragmatisk tradition med William James og John Dewey, hvor idéer testes i forhold til deres praktiske konsekvenser. Vores fortolkninger af stimuli, andres gestus, kommunikation og handlinger kan sammenligne med arbejdshypoteser, og her skaber fremtiden den nødvendige test af fortolkningerne af fortiden. Her må jeg fortolke på det, den anden person siger og gør, for blandt andet at indkredse, hvad den anden person ønsker af mig. Er min fortolkning rigtig? Kun tiden og med den personens respons kan give mig et praj herom. Mead så i lighed med Alfred Schutz den videnskabelige metode som en elaborering af hverdagslivets simple processer, idet begge processer involverer abstraktioner, generaliseringer, formaliseringer og idealiseringer, og alle såkaldte kendsgerninger, både i hverdagslivet og inden for videnskaben, er udtryk for et bestemt perspektivs selektion og tolkning (Schutz, 1975). Teknisk set kommer testen af disse selektioner og tolkninger i "the cutting edge" af nutiden, eller i det, Mead kalder den "hypotetiske fremtid" (Mead, 1965, p. 351), der kan defineres som "that part of the experience in the temporarily extended duration which immediately, but not instantaneously, controls the ongoing process". Mead refererer til øjeblikket, hvor individet overvejer alternative responser til den foreliggende situation, fx de fortløbende ytringer i en konversation. Gennem disse øjeblikke er der en verden af muligheder og udvælgelse herfra, der vil forme de

kommende hændelser på måder, der ikke kunne være inddraget og kendt til på forhånd. Men idet bekræftelsen eller afkræftelsen ikke er opstået, inden personen initierer en bestemt retning for handling, kan vi tænke temporal sammenhæng som det, der endnu ikke helt er sket. Det vil sige som en forlængelse af den umiddelbare fremtid, som Mead sikkert ville udtrykke det, hvor den umiddelbare fremtid er en forlængelse af den hypotetiske fremtid. Mead konstaterer, at den ofte opfattes forkert som et aspekt af den øjeblikkelige nutid (Mead, 1965, p. 351).

Begreberne om den *hypotetiske fremtid* og den *umiddelbare fremtid* korresponderer med de vekslende faser ved selvet i handling og refleksion.⁷ ”What is going to happen can actually affect what has just happened,” som Mead udtrykker det på sin egen paradoksale måde. ”On the face of it, his statement would seem to contradict the usual logic of causal determinism, and, indeed, that is his point” (Flaherty & Fine, 2001, p. 156). Meads argument er i modsætning til en behavioristisk forståelse, hvor omgivelsernes stimuli går forud og derved determinerer individets adfærd. Mead viser os, at når vi har med den menneskelige adfærd at gøre, er der et samspil mellem individet og omgivelserne, og de påvirker gensidigt hinanden og er gensidigt afhængige. Individets oplevelse af dette samspil er nemlig afhængig af dets fortolkning. Dets fortolkninger virker ind på dets oplevelse af omgivelserne, hvor omgivelserne ikke er en objektiv størrelse, der påvirker og har en bestemt indflydelse på individet. Hvis disse omgivelser desuden består af andre mennesker, vil begge parter fortolke på hinandens handlinger, hvor de hver især vil tage højde for denne fortolkning. I sådant et samspil mellem fortolkninger af handlinger baseret på andre fortolkninger osv. åbnes der op for en utrolig kompleksitet og muligheder for den sociale interaktions udfald, hvorved fremtiden bliver uforudsigelig og foranderlig. Samtidig gør dette perspektiv det muligt for os at anskue vores handlinger som valgte og frie (Flaherty & Fine, 2001, p. 156).

Med et begreb om fremtid refererer vi til den kendsgerning, at vores virke kan bevæge sig i mange forskellige retninger. Ifølge Mead er nutiden mindre end fremtiden, fordi nutiden repræsenterer det, der rent faktisk sker, mens fremtiden repræsenterer alt det, der kunne ske. Men det, Mead siger, er, at muligheden for mangfoldige fremtider er forudbestemt af muligheden for en mangfoldighed af fortider: ”... the past ... is as hypothetical as the future” (Mead, 1932/2002, p. 51). Fra Meads perspektiv konfronterer fortiden nutiden med en række kendsgerninger, men disse er formidlet gennem et fortolkende blik og en selektiv opmærksomhed, og det gør, at der ikke er nogen entydig påvirkning. Påvirkningen er forholdsvis uforudsigelig. Selvom forti-

7 Men selvom Mead bruger ordet umiddelbar, bør det understreges, at responsen ikke er øjeblikkelig, da det netop ville udelukke fortolkning, overvejelse og muligheden for udvælgelse.

den sætter nogle betingelser for nutiden, så er der ikke tale om, at fortiden determinerer nutiden. Hvis fortiden determinerede nutiden, ville de mere improviserende kvaliteter ved den sociale interaktion nemlig ikke være mulig. Mead kalder sig selv for socialbehaviorist, og i kraft af hans vægtning af handlemåden anskuer han alene fremtiden som mental. I Meads perspektiv er fremtiden altid ukendt og dermed usikker, fordi den har karakter af at være ny og ikke kan forudses i dens ultimative særegenhed. Med inspiration fra Bergson konkluderer Mead, at ligesom resten af verden er vi hele tiden undervejs og på vej mod noget, vi ikke kan forudse, og det gælder også helt konkret i vores skabelse af selvet og i den sociale interaktion. Det nye tager form af en konstant kaskade af interaktion, ikke i en fremtid langt væk, men fra øjeblik til øjeblik og fra handling til handling gennem et dynamisk samspil af gestus, ytringer og deres fortolkninger, og under almindelige omstændigheder foregår fortolkning, udvælgelse og fortsat handlingsforløb alt sammen forholdsvis hurtigt.

Afslutning

I artiklen har jeg udfoldet Meads temporale perspektiv. Ifølge dette kan vi ikke adskille tiden fra tidens indhold. Det vil sige det, der foregår og sker nu. Mead gør op med en kantiansk forståelse, der netop anskuer tiden som en beholder eller kanal for indhold i form af et hændelsesforløb. Tid er imidlertid ikke en sådan substans adskilt fra indholdet af forløbet, og hverken fortiden eller fremtiden er afgørende for vores handlinger lige nu. Det er omvendt: Det, vi gør nu, der potentielt genskaber både fortid og nutid. Mead er her inspireret af Henri Bergsons begreb om *durée* i forståelsen af den menneskelige væren som udstrækning og fortsættelse i tiden, hvor bevidstheden i kraft af sin fortolkende aktivitet holder sammen på og sammentrænger både fortid, nutid og fremtid, hvilket blev illustreret med melodien som bilde. Ligesom i oplevelsen af en melodi er det vores selvbevidste og fortolkende tanke, der forbinder vores tidsoplevelser, idet de enkelte tidsaspekter netop ikke opleves som adskilte, men som sammenhængende forløb i kraft af hinanden. Her er det vores selvbevidste og fortolkende tanke, der forbinder vores tidsoplevelse, og denne har afsæt i ”the present”. Meads Bergson-inspirerede forståelse af den menneskelige bevidsthed og oplevelsesmåde har konsekvenser for måden, han begrebsligger selvet og social interaktion. Ligesom Bergson insisterer Mead på, at vi tager tid alvorligt, og en af måderne at gøre det på er ved at tage udgangspunkt i øjeblikket og undersøge, hvilke konsekvenser det har for forståelsen af selvet og den sociale interaktion. Mange, herunder også en del sociologer og socialvidenskabsfolk, anskuer tid og rum som fundamentale facetter af naturen. Meads analyser gør op med en sådan naiv forståelse, som vi blandt andet finder inden for behaviorismen, men også inden for mere klassiske sociologiske analyser. De

klassiske sociologiske analyser forudsiger adfærd og holdninger ud fra baggrundsfaktorer, såsom alder, køn, race og klasse. Men ligesom det er tilfældet med Watsons behaviorisme, betyder sådanne tilgange en prioritering af fortiden over nutiden.

”Mead offers a version of the present as the temporal arena for the dynamics of human conduct and experience. While so much of our current conceptual apparatus concerns the past or the future” (Flaherty & Fine, 2001, p. 150).

Han tilbyder os en sociologisk betydningsfuld temporal analyse og gør det klart, at fortiden er underordnet nutiden, idet ”the past must be found in the present world”.

REFERENCER

- Bo, I.G. (2001). ”George H. Mead: selv og socialisering hos George H. Mead”. I: M. Hviid Jacobsen, M. Carleheden, & S. Kristiansen (red.), *Tradition og Fornyelse*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Bo, I.G. (2016). ”Den narrative tilgang – erkendelsesmåder og identitetsforståelser”. I: I.G. Bo, A. Christensen, & L.T. Thomsen (red.), *Narrativ forskning. Tilgange og metoder*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bergson, H. (1980). *Det umiddelbare i bevidstheden*. København: Vintens Forlag.
- Blumer, H. (1984). *Symbolic Interactionism. Perspective and Method*. Berkeley, L.A., & London: University of California Press. Udkom første gang i 1969.
- Bruner, J. (1990). *Acts in Meaning*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bruner J. (2004). *At fortælle historier i juraen, i litteraturen og i livet*. København: Alinea.
- Burkitt, I. (1991). *Social Selves. Theories of the Social Formation of Personality*. Newbury Park: Sage Publications.
- Charmaz, K. (1991). *Good days, had days: The self in chronic illness and time*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Ezzy, D. (1998). ”Theorizing narrative identity: symbolic interactionism and hermeneutics”. *The Sociological Quarterly*, 39(2), 239-252. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1998.tb00502.x>
- Flaherty, M.G., & Fine, G.A. (2001). ”Present, past, and future. Conjugating George Herbert Mead’s perspective on time”. *Time and Society*. London: Sage Publications.
- Gergen, K.J. (1994). *Realities and Relationships: Soundings in Social Constructions*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hartnack, J., & Sløk, J. (red.) (1998). *De store tænkere: Kant*. København: Munksgaard, Rosinante.
- Heidegger, M. (1926/1986). *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Holmgren, A. (2013). ”Narrativ og poststrukturalistisk socialpsykologi. Sandheder og fortællinger”. I: M.H. Jacobsen, E. Laursen, & J.B. Olsen (red.), *Socialpsykologi. En grundbog til et fag*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Horsdal, M. (2012). *Telling Lives. Exploring Dimensions of Narratives*. London and New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203805046>

- Jenkins, R. (2002). "In the present tense. Time, identification and human nature". *Anthropological Theory*. London: Sage Publications.
<https://doi.org/10.1177/1463499602002003799>
- Joas, H. (1997). *G.H. Mead. A Contemporary Re-examination of his Thought*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Kierkegaard, S. (1901-06/1991). Samlede værker ved A.B. Drachmann, J.L. Heiberg & H.D. Lange. København: Gyldendal.
- Mead, G.H. (1932/2002). *The Philosophy of the Present*. New York: Prometheus Books.
- Mead, G.H. (1934/1967). *Mind, Self & Society. From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: The University of Chicago Press.
<https://doi.org/10.7208/chicago/9780226516608.001.0001>
- Mead, G.H. (1936). *Movement of Thought in the Nineteenth Century*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mead, G.H. (1965). "The philosophy of the act: experimental method". In: G.H. Mead (Ed.), *On Social Psychology*. Chicago: University of Chicago Press. Udkom første gang 1938.
<https://doi.org/10.7208/chicago/9780226187112.001.0001>
- Moran, J.S. (1996). "Bergson sources of Mead's philosophy". *Transactions of the Charles S. Pierce Society*, 33(1), 41-63
- Murphy, A.E. (2002). "Preface". In: G.H. Mead, *The Philosophy of the Present*. New York: Prometheus Books.
- Sartre, J.-P. (1992). *Being and Nothingness – A Phenomenological Essay on Ontology*. New York: Square Press.
- Schutz, A. (1975). *Hverdagslivets Sociologi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Wrong, D. (1961). "The oversocialized conception of man in modern society". *American Sociological Review*, 26, 183-93. <https://doi.org/10.2307/2089854>